

## نگاه

## پروژه جاسوسی

«دهکده‌های هوشمند»

چرا رژیم صهیونیستی همواره طرف سوم مناسباتی به شمار می‌آید که یک سوی آن ایران است؟ چرا تهران نسبت به رابطه رو به افزایش باکو و تل‌آویو ابزار نگرانی می‌کند؟ چه نشانه‌هایی ثابت می‌کند اسرائیل یک عملیات جاسوسی را با سوءاستفاده از رابطه نزدیکش با جمهوری آذربایجان علیه ایران مهندسی می‌کند؟ دکتر ولی کالچی، پژوهشگر حوزه قفقاز در یادداشتی که در «دیلی مانیتر» وابسته به بنیاد امریکایی جیمز تاون منتشر کرده، به این پرسش‌ها پاسخ گفته است. در بخشی از این نوشتار آمده است: «پس از انتشار گزارشی توسط هارتس (قدیمی‌ترین روزنامه اسرائیل) مبنی بر انجام بیش از ۹۰ پرواز از اسرائیل برای صادرات سلاح به آذربایجان (هزارتص، ۶ مارس)، مختار محمداف، سفیر جدید آذربایجان در اسرائیل، در اولین مصاحبه خود پس از ورود به تل‌آویو گزارش‌هایی مبنی بر اینکه آذربایجان فرودگاهی را «برای کمک به اسرائیل در صورت حمله به سایات‌های هسته‌ای ایران» تدارک دیده و به موساد اجازه داده است شعبه‌ای در جمهوری آذربایجان برای «کمک به جمع‌آوری اطلاعات و نظارت بر ایران» ایجاد کند (کرادل، ۱۰ مارس) رد کرد.

به گفته ولی کالچی به نظر می‌رسد رد این خبرها از سوی مقامات جمهوری آذربایجان برای تهران قانع کننده نبوده و تهران معتقد است اسرائیل تهدیدی مستقیم برای جمهوری اسلامی ایران از خاک و حریم هوایی جمهوری آذربایجان است، اما این در حالی است که گشایش سفارت باکو آذربایجان و ایران را عمیق‌تر کرده است. او یادآور شده است که اسرائیل بسیاری بر این باورند که کمک‌های نظامی، اطلاعاتی و امنیتی اسرائیل به جمهوری آذربایجان، زمینه لازم برای گسترش حوزه نفوذ آن را در منطقه قفقاز جنوبی آماده کرده، اما ایستهای این نفوذ چگونه فراهم شده است؟

این پژوهشگر حوزه قفقاز برای پاسخ به این سؤال با اشاره به شرکت‌های اسرائیلی که به نظر می‌رسد به طور پنهان علیه ایران عملیات جاسوسی انجام می‌دهند، نوشته است: «ایران نسبت به حضور شرکت‌های اسرائیلی در مناطق زنگیلان، جبرائیل و فضولی که پس از جنگ دوم قره‌باغ به آذربایجان بازگردانده شدند، بسیار حساس است. ایران بر این باور است که در این بخش از مرز مشترک خود با جمهوری آذربایجان، شرکت‌های کشاورزی اسرائیلی که در پروژه «دهکده‌های هوشمند» فعال هستند، می‌توانند تحت پوشش فعالیت‌های اقتصادی، جاسوسی و استراق‌سمع کنند. زمانی که اوود فور، وزیر کشاورزی اسرائیل در ۲۰۲۲ مه ۲۰۲۲ از اولین روستای هوشمند در آقالی در منطقه زنگیلان بازدید کرد، بالاترین مقام اسرائیلی بود که از زمان انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ تا این حد به مرز ایران نزدیک شده بود. فور، در طول بازدید خود به طور خاص اشاره کرد از فرصتی که برای بازدید از دهکده هوشمند در نزدیکی مرز با ایران پیش آمده قدرتی می‌کنم. (میدل ایست مانیتر، ۲۰ مارس ۲۰۲۲). علاوه بر این زمانی که وزارت توسعه دیجیتال و حمل‌ونقل آذربایجان با همکاری مؤسسه اسرائیلی Technion، مرکز امنیت سایبری آذربایجان را در مارس ۲۰۲۳ در باکو تأسیس کرد، حساسیت‌ها در تهران تشدید شد.»

ولی کالچی همچنین به حساسیت تهران نسبت به مأموریت‌های شناسایی و حملات پهپاد‌های اسرائیلی از خاک جمهوری آذربایجان به تأسیسات هسته‌ای ایران نیز اشاره می‌کند و جمله پهپاد اسرائیلی به سایات‌های نظنز در اوت ۲۰۱۴ را از جمله نمونه‌هایی می‌داند که دلایل کافی برای نگرانی ایران دست می‌دهد.

این پژوهشگر منطقه در پایان یادآور شده است که در پی اوج‌گیری تنش‌های دیپلماتیک میان ایران و آذربایجان در ماه‌های اخیر، دو کشور موفق شده‌اند تنش‌ها را کاهش دهند با این حال به نظر می‌رسد اسرائیل به‌عنوان یک تهدید برای جمهوری اسلامی ایران، یک دست‌انداز مهم در روند مناسبات تهران و باکو خواهد بود.

## گزارش

## مریم سالاری

درست در هنگامه‌ای که تصور می‌شد اختلافات تهران و باکو به سطح بی‌سابقه‌ای رسیده و امکان کنترل کردن آن دشوار شده است، دولت سیزدهم بار دیگر از نیروی خود برای فائق آمدن به یک بحران دیپلماتیک بهره گرفت و عمق نفوذ منطقه‌ای خود را پای میز مذاکره به رخ کشید. ایران و جمهوری آذربایجان که در ماه‌های اخیر، خود را در آستانه یک رویارویی جدی می‌دیدند، محتاطانه به سوی یکدیگر گام برمی‌دارند. در حالی که پیش‌بینی می‌شد باکو علیرغم مخالفت‌های صریح ایران، تغییر معادلات ژئوپلیتیکی در حوزه قفقاز جنوبی از جمله در استان سیونیک ارمنستان و احداث دالان «زنگزور» را همچنان دنبال کند و با احداث این دالان، پیوستگی سرزمینی ایران با ارمنستان را قطع نماید، ابتکار برآمده از سیاست خارجی منطقه‌ای دولت سید ابراهیم رئیسی، ترمز آذربایجان را کشید و سمت و سوی مناسبات با این کشور را به سوی همکاری‌های اقتصادی و کردی تغییر داد. رئیسی که در اوج بالا گرفتن بحران ادعاهای ارضی باکو به دفاعات، بر این نگاه اصولی جمهوری اسلامی مبنی بر عدم پذیرش غیر ژئوپلیتیکی جایه‌جایی مرزهای کشورهای منطقه تأکید داشت، در عین حال، رویکرد دیپلماتیک کشور را در رانته‌هایی به دور از حاشیه و چراغ خاموش مداوم بخشید که ثمره آن در عقب‌نشینی مقام‌های آذربایجانی از ادعاهای مطروحه پدیدار شد؛ زمانی که «الهام علی اف»، رئیس جمهور آذربایجان در نشست اخیر غیر متعهدا گفت: «جمهوری آذربایجان به وجود مسیرهای تاریخی ایران در منطقه پایبند است.»

در پایان این گفت‌وگوها بود که ناظران، خوشبینی خود را نسبت به گشایش در روند مناسبات دو کشور پنهان نکردند و از عبور تنش باکو برخی سوءتفاهم‌ها سخن به میان آوردند. البته حرکت که این سمت و سوی نمی‌توانست فارغ از دلایل مستحکمی باشد که در بستر منافع مشترک دو کشور دیده می‌شود؛ منافعی که در تحقق منافع اقتصادی، اهداف ژئوپلیتیکی،

تمرکز ایران بر رویارویی با اسرائیل و آمریکا و تلاش جمهوری آذربایجان برای امضای پیمان صلح با ارمنستان بر اساس منافع خاص خود دیده می‌شود و دلایل کافی دست می‌دهد تا دو طرف همکاری‌های دیپلماتیک و اقتصادی را بتدریج جایگزین تنش‌های اخیر سازند.



## کلید خوردن همکاری‌های جدید

انتظار می‌رفت در پی مدیریت هوشمندانه‌ای که دولت سیزدهم در ماه‌های اخیر در قبال تنش‌های برآمده از تندشدن مواضع و ادبیات رسمی و غیررسمی مقام‌های باکو می‌شد، نشان داد و به دیدار صمیمانه حسین امیرعبداللهیان، وزیر امور خارجه با «جیحون بایراموف» و «الهام علی اف»، مقام‌های بلند پایه باکو در حاشیه نشست اخیر غیرمتعهدا انجامید، امکانی برای بازگشت رابطه دیپلماتیک به ریل اولیه و کلید خوردن همکاری‌های اقتصادی فراهم شود. دیدار وزیر راه و عمران با «شاهین مصطفی اف»، معاون نخست‌وزیر جمهوری آذربایجان که تیرماه گذشته در شهر مرزی آستارا انجام شد، نشان از تغییر وضعیت مناسبات دو کشور به سمت و سوی همکاری‌های بیشتر داشت. این برنامه به یک نتیجه مهم ختم شد و اینکه ایران و آذربایجان این پروژه‌ها را تکمیل خواهند کرد؛ ساخت پایانه بار آستارا تا پایان سال ۲۰۲۴ و ایجاد زیرساخت‌های مرزی و همکمری کرپل جاده‌ای رودخانه آستارا. هاب بار راه‌آهن آستارا در حداقل فاصله از آذربایجان قرار دارد. از پایانه تا مرز کمتر از یک و نیم کیلومتر است.

حجم ماهانه بارگیری و حمل و نقل کالا بیش از ۴۰ هزار تن است که جریان اصلی بار (بیش از ۸۰ درصد) از طریق آستارا از روسیه و برگشت به ایران می‌رود. این پایانه مهم‌ترین نقطه در کریدور حمل و نقل بین‌المللی «شمال-جنوب» به شمار می‌رود که نه فقط امکان همکاری در حمل و نقل کالا که پل‌های تفاهم و دوستی میان دو کشور را بیش از پیش مستحکم می‌کند.



## سرمایه‌گذاری دوراندیشانه

از نتایج کاهش تنش میان تهران و باکو همین که معاون نخست‌وزیر جمهوری آذربایجان، موضوع کریدور شمال و جنوب را اولویت اصلی کشورش در بخش

## «ایران» رویکرد دولت سیزدهم درباره مدیریت تنش‌های اخیر ایران و جمهوری آذربایجان را بررسی می‌کند

# تهران - باکو؛ پل سازی در مسیر تحقق منافع



زمانی که «الهام علی اف»، رئیس جمهور آذربایجان در نشست اخیر غیرمتعهدا گفت: «جمهوری آذربایجان به وجود مسیرهای تاریخی ایران در منطقه پایبند است»، در پایان این گفت‌وگوها بود که ناظران، خوشبینی خود را نسبت به گشایش در روند مناسبات دو کشور پنهان نکردند و از عبور تهران و باکو بر برخی سوءتفاهم‌ها سخن به میان آوردند

میدانی قفقاز جنوبی را تغییر داده و دولت سیزدهم بدرستی دریافته ندانم سیاست دولت‌های پیشین امکان مدیریت بحران را از کشور می‌گیرد. خاصه آنکه، افزوده شدن بر تحرکات اتحادیه اروپا و آمریکا در روند مناقشات بین ارمنستان و آذربایجان، می‌تواند نقش و جایگاه ایران در قفقاز جنوبی را بطور کلی و بطور خاص در ارمنستان از خود متاثر سازد. از این رو کنترل هوشمندانه تنش‌های اخیر با باکو از سوی تهران که در گام اول می‌تواند ضمن در نظر گرفتن منافع ملی و سیاسی ایران، توازن بین مراحل قانونی با بازگشایی سفارت آذربایجان در تهران باشد، نه تنها بازی کشورهای حاضر در صحنه را به هم می‌زند و امکان آن را فراهم می‌سازد تا ایران بازگر اصلی معادلات قفقاز جنوبی بماند که اسباب تحقق حداکثری منافع اقتصادی را زیر سایه ابتکار عمل جدید فراهم می‌سازد؛ الگویی که با تمرکز بر مؤلفه‌های دیگر و بسنج همه ظرفیت‌های کشور می‌تواند در بالاترین سطح، توازن قدرت را در این منطقه به نفع کشور تغییر دهد.



## کنترل هوشمندانه تنش

پدیدار شدن این نشانه‌های همکاری در حالی است که نمی‌توان بر وجود بحران‌های بالقوه در منطقه قفقاز جنوبی چشم بست. در شرایط کنونی حضور فعالانه رژیم صهیونیستی، ناتو و درگیری روسیه در جنگ اوکراین از جمله تحولاتی است که صحنه تحولات

حمل و نقل خوانده و در عین حال یادآور شده باکو از یادداشت تفاهم بین روسیه و ایران پیرامون تکمیل این کریدور حمایت می‌کند. در حالی که این پروژه پیشتر تحت تأثیر رویکرد پرفراز و فرود آذربایجان تا به امروز به تعویق افتاده و تنها با پیشرفت ۵ درصدی همراه شده بود.

این خط ریلی، تکمیل‌کننده کریدور شمال به جنوب بوده و ایران را به ریل آذربایجان، روسیه و اروپای شرقی متصل می‌کند و می‌تواند یکی از کریدورهای بین‌المللی باشد و تبدیل به هاب اصلی لجستیک شود. «عدلان مارکویف»، پژوهشگر مؤسسه روابط بین‌الملل دولتی مسکو (MGIMO) نقش دولت رئیسی در پروژه ریلی رشت-آستارا را حائز اهمیت دانسته و می‌گوید: «ایران گویا

این کریدور است. من نمی‌توانم اجرای مؤثرتر پروژه را بدون تعهد و تلاش کامل طرف ایرانی تصور کنم. وقتی همکاران ایرانی از من می‌پرسند که روسیه از سال ۲۰۰۰ که هند، ایران و روسیه برای اولین بار با توسعه کریدور موافقت کردند کجا

## واکوی تحولات مثبت اخیر در رابطه تهران و

باکواز منظر نگاه تحلیلگران خارجی حوزه قفقاز

## کریدور شمال-جنوب؛ دلیلی برای عبور از اختلاف

## تحلیل

ایران و جمهوری آذربایجان فقط همسایه نیستند؛ بلکه کشورهای همسند که از نظر تاریخی، دینی و حتی قومی به هم نزدیک هستند. این را «ولادیمیر سائزین»، خاورشناس مشهور روس می‌گوید و با اشاره به اینکه در ایران طبق اعلام منابع مختلف بین ۲۰ تا ۳۰ درصد جمعیت آذربایجانی قومی زندگی می‌کنند، می‌افزاید: «دوره‌های نزدیکی و اعتماد متقابل با دوره‌های تنش و سوء ظن در روابط این کشورها آمیخته شده است». او معتقد است: «باکو و تهران نمی‌خواستند روابط دو جانبه را بر هم بزنند. وابستگی متقابل دو کشور زیاد است، از جمله روابط نزدیک اقتصادی و همچنین تماس‌های خانوادگی بسیاری از شهروندان دو کشور: ۱۸ تا ۲۵ میلیون آذربایجانی در ایران زندگی می‌کنند. من فکر می‌کنم که نیروهای خارجی مرتبط با درگیری در قفقاز جنوبی نیز می‌توانند، به آشتی این دو کشور کمک

کنند». این کارشناس تأکید می‌کند اول از همه، ما در مورد روسیه صحبت می‌کنیم که روابط خوبی با هر دو طرف دارد. به حق می‌توان گفت که باوجود همه دشواری‌ها و اختلافات سیاسی، جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان به همزیستی مسالمت‌آمیز و دوستانه پایبند هستند و مسیر رسیدن به تفاهم مشخص شده و باز است. «سائزین» در ادامه می‌افزاید: «با وجودی که تناقضات زیادی در روابط ایران و آذربایجان انباشته شده است، کشورهای همسایه منافع مشترک بسیاری دارند، از جمله ایجاد کریدور حمل و نقل شمال-جنوب که روسیه نیز در آن مشارکت دارد، می‌تواند زمینه همکاری را بیشتر کند و مانع از آن شود که تنش‌ها به جنگ تبدیل شود.»

## علاقه باکو به تنوع بخشی در روابط

«ایرینا فدوروا»، تحلیلگر مرکز مطالعات کشورهای خاورمیانه و استیوئی شرق شناسی آکادمی علوم روسیه هم به وضعیت ژئوپلیتیکی

منطقه و کره‌خوردگی منافع ایران، جمهوری آذربایجان و ترکیه اشاره می‌کند و می‌گوید: «باکو علاقه‌مند به تنوع بخشیدن به روابط سیاست خارجی است، بنابراین مخالف بهبود روابط با ایران نیست.»

او اما نقش و نفوذ رژیم صهیونیستی در ساختارهای سیاسی دولت جمهوری آذربایجان را یک عامل مهم در پیچیده شدن رابطه تهران و باکو می‌داند و می‌گوید: «فعالیت اسرائیل قطعاً ایران را نگران می‌کند.

اسرائیل می‌تواند، خاک ایران را از خاک آذربایجان شناسایی کند. برای این کار، به عنوان مثال، از ایستگاه‌های رادار یا پرتاب پهپادهای خود استفاده می‌کند.

از سوی دیگر، چند میلیون آذری در ایران زندگی می‌کنند که برخی در باکو اعلام می‌کنند که «مردم باید متحد باشند.» بنابراین اسرائیل می‌تواند، ازارتباطات خود برای تحریک احساسات جدایی طلبانه استفاده کند.» «فدوروا» با اشاره به این موضوع چالش برانگیز در رابطه میان ایران و آذربایجان معتقد است که علاقه‌مندی این کشور برای حفظ مناسباتش با کشورهای اثرگذار و ذی‌نفوذ که بویژه در همسایگی اش قرار دارند، سبب شده تا دو کشور در هفته‌های اخیر روندی مثبتی بر کاهش تنش در پیش گیرند.

## رابطه ایران و جمهوری آذربایجان توسعه می‌یابد

«آندری آرشف»، محقق قفقاز و کارشناس بنیاد فرهنگ راهبردی هرچند نگاه بدبینانه‌ای به تحولات پیش‌رو در منطقه قفقاز جنوبی دارد اما معتقد است که روابط ایران و آذربایجان در یک روند قابل پیش‌بینی توسعه می‌یابد. او می‌گوید: «این تنش‌ها اولین بار نیست که با گرم شدن جایگزین می‌شود. اما در شرایطی از آشفتنی بین‌المللی و منطقه‌ای و با فعالیت فعال ساختارهای غیردولتی و سازمان‌های اطلاعاتی، دور جدید از وخامت اوضاع اجتناب ناپذیر خواهد بود.



ایرنا